

ב ק ו ר ת ס פ ר י ם

„תורכיה בעבר ובהווה“ מאת ד״ר שאול הראלי (ספרית מס ירושלים)

העולם הדימוקרטי כולו, והישוב היהודי בארץ ישראל, בפרט, עוקב כל הזמן בתרדה אחרי הפעולות הדיפלומטיות הנעשות בתורכיה על ידי המעצמות הלוחמות, כשכל מחנה ומחנה שואף למשוך את תורכיה לצדו.

אכן תורכיה היא כיום נושא מענין בעתונות ובספרות הפוליטית. ואולם ברוב הספרים והמאמרים אנו נתקלים בעיקר בתיאורי ה„פלא“ של יצירת המדינה התורכית החדשה ובספורים על „גאוניותו“ של מנהיג האומה כמאל אתא תורק, מבלי שתנתן הסברה מספקת על אודות המקורות מהם שאבו אתא תורק ועוזריו את הכוח והאמונה למפעלם ההסמורי. כי זאת יש לזכור: לא מן התוהו קמה יצירתו של מנהיג התורכים. ועם כל התנגדותו החריפה של אתא תורק לשלטון הסולטנים מבית עותומן, יהא זה משנה מצדנו אם לא נראה את מפעלו כהמשך ההיסטוריה הלאומית והמסורת המדינית של התורכים מאז. בספר שלפנינו ניתן תומר עשיר מתולדות האומה התורכית, משתר ימיה עד תקופת שקיעתה ותורבנה של האימפריה העותומנית ועד ימי תורכיה החדשה. בלשון בהירה מעלה המחבר לפני הקורא

את התקופות השונות בחיי העם הזה, את התסבוכות הפנימית ששררה בו, אשר נרמה לחורבן של האימפריה ואת הרעיונות ששימשו יסוד ליצירת תורכיה מתודשת בגבולותיה המבעיים. ענינים רבים ניתנו בקיצור נמרץ מפני המסגרת המצומצמת של הספר (הוא מכיל כ-300 עמוד)

הספר מחולק לארבעה פרקים: המבנה הגיאוגרפי, המבנה המדיני, המבנה החברתי והמבנה הכלכלי. הפרק על המבנה המדיני תופס מקום ניכר מאוד, וביחוד החלק ההיסטורי שבו. אכן ערכו העיקרי של הספר הוא לא באקטואליות המדינית שבו, כי אם בהיותו ראוי לשמש ספר לימוד והדרכה. המחבר מבליט את התנאים הגיאוגרפיים אשר סבעו את תותמם על חיי העם התורכי ועתידו. כאן בולטים שני צירים, שעליהם סובב גורל העם הזה: האיוורים ההרריים, וביחוד רמת אנטוליה, "מכורת העם התורכי בראשית התהוותו המדינית ובתקופת תחיתו בדורנו", והקרבה למיצרי הבוספור והדרדנלים, שעל השיבותם עומד המחבר במיוחד, בהדגישו, כי מיום שהחל האדם להפליג בים לשם מסחר או מלחמה, היו מיצרי הבוספור והדרדנלים נקודת משיכה לתגרים, לשודדי ים, לכובשים, למדינאים. השליטה במיצרים העלתה את העם האסיתי למדרגה של מעצמה אירופית. ואולם האכרים בהרי אנטוליה, הם שהוסיפו לשמש מקור הכוח הנצחי של העם. המיצרים היוו את הגשר בין המזרח ובין המערב, ואולם פחות מזה שימשו למערב פתח אל המזרח, כי השלטון העותומני עמד כמכשול לפני עמי אירופה בהתפשטותם מזרחה. גם מה שחדר מן התרבות האירופית למזרח הגיע מהר לידי התנוונות, וכך נוצר האלמנט הלבנטיני בכל גילוייו.

החלק ההיסטורי העשיר שבספר הוא יתרונו. הקורא ימצא כאן פרשות מענינות מאוד, כגון פרשת המיעוטים באימפריה העותומנית, פרשה שגם לעם היהודי חלק בה; בתקופה יותר מאוחרת מענין אותנו המשתק הדיפלומטי של המדינות מסביב ל"חולה אשר על הבוספור", פרק שבו נתגלה כשלונם של התורכים לשלוט על עמים אירופיים. באימפריה העותומנית היוו המעופים הגזעיים הדתיים הרבים בעיה מרכזית, שגרמה לא מעט להתפוררות המדינה. לא תמיד נהגו התורכים באכזריות עם המיעוטים. בתקופת הווה שררה כאן סבלנות דתית, שלא כמו בשלטון הנוצרים באותם הימים. פליטי היהודים בארצות השמר מצאו בתורכיה מקלט. העריצות החלה עם שקיעת האימפריה ומשעה שהדת נעשתה מכשיר פוליטי לחיזוק השלטון. ידוע גורלם המראני של הארמנים; ואולם פחות מזה ידועה התנהגותן המבישה של מעצמות אירופה, שהמיעוטים הנוצרים שימשו להן רק אמתלה להגביר את השפעתן על "השער העליון". ברות זו נהנה רוסיה הצארית ואחרי כן גם גרמניה הוילהלמית.

ד"ר הראלי מתאר את תכסיסי הדיפלומטיה האירופית בקושטה, ובעיקר את להמי הדיפלומטיה הגרמנית, שבראשה עמד הצייר הגרמני וֶנְגְנֶהִים. התנופה ודרכי התעמולה הנפסדות לרכישת השפעה במזרח, הכתרת וילהלם, קיסר גרמניה, בתור "מגן האיסלם"—דומה, כאילו רק אחרת היה הדבר! אכן פון פפן אינו אלא תלמיד נאמן לשימת רבו וֶנְגְנֶהִים.

עם התפוררות האימפריה התורכית, בגמר מלחמת 18—1914, החלו האומות המשותחרות להקים את מדינותיהן. ואולם גם האומה התורכית, שהשתחררה מעול הסולטנים, התחילה להתנער ולקום מהריסותיה. מלחמת השחרור של האומה התורכית דומה בשלביה הראשונים לזו של רוסיה הסובייטית. אולם ככל שמלחמה זו נמשכה נתגלה בה יותר ויותר אופיה המקורי, אף על פי שתיקונים רבים נעשו ברוח המערב. המחבר מראה בספרו, כיצד מתמוזגים התיקונים האלה עם היסודות העממיים והלאומיים, מויגה מבעית שרית החיקוי אינו גודף ממנה.

אף שחרור האשה, שבימי הסולטנים עמדה בדרגה נמוכה מאוד, הוא, לפי דעת מנהיגי תורכיה החדשה, לא חיקוי לאירופה, כי אם חידוש המסורת עתיקת הימים של שבטים מונגוליים ותורכיים, שהויונות הממריארחם (שלמון האם) היו נפוצים בקרבם. וכן אמר אתא תורק: "עלינו להקנות השכלה לגשינו, להכניסן לכל המקצועות ולתת שיווי זכויות לאשה התורכית, אשר לפני האיסלם היו זכויותיה כזכויות הגבר. השינוי לרעה שחל במעמדה אינו אלא פרי השפעתן של ביוגמיה, פרס וערב שיצרו את ההרמון וכל הכרוך בו".